

SBNL visie bosbeheer

Het Meerjarenplan bosbouw uit 1984 was een van de eerste beleidsstukken waarin werd gesteld dat het bos meerdere functies diende te vervullen, na een lange voor-geschiedenis waarbij hout-productie voorop stond in het Nederlandse bos. De functies natuur, landschap en recreatie werden onderkend en daar moe(s)t door beheer invulling aan gegeven worden.

In sommige bosbouwkringen werd het traditionele vlaktegwijs bosbeheer ontoereikend geacht om een goede invulling aan alle functies te geven. Er werden beheermethoden uit het buitenland geïntroduceerd en min of meer nieuwe methoden ontwikkeld en gepropageerd. Beheermethodieken die natuurwaarden koppelen met houtproductie, maar ook methodieken die alleen maar natuurwaarden nastreven en de houtproductie laten varen. Als gevolg van deze ontwikkelingen worden bosbeheerders met een veelheid aan bosbeheermethodieken geconfronteerd.

SBNL stelt zich sinds haar oprichting in 1981 actief op ten behoeve van particulier natuurbeheer. SBNL wil particuliere grondgebruikers en grondeigenaren aanzetten tot actief natuurbeheer en -ontwikkeling, waarbij verweving van functies en verantwoordende exploitatie de grondslag vormen. De visie van SBNL laat zich in drie punten samenvatten:

- goed rentmeesterschap en doordacht (mede-)gebruik;
- maximalisatie van de inzet door particulieren;
- minimalisatie van kosten.

Aanleiding voor de visie

Het vergroten van natuur- en landschapswaarden in bossen past uitstekend binnen de uitgangspunten van SBNL. De particuliere eigenaar vindt natuur- en landschapswaarden in zijn bossen belangrijk, maar heeft wel te maken met het financiële plaatje van zijn bosbeheer. Elke particuliere bosbeheerder heeft zijn eigen voorkeur en laat zich bij zijn beslissingen leiden door kosten en baten van beheer (houtproductie) en de natuur- en landschapswaarden.

Bosbeheer is een zaak van lange adem. Beslissingen van nu werken tientallen jaren door. Effecten zijn pas over evenzovele jaren zichtbaar en evalueerbaar. Dat vraagt om een afweging van nieuwe beheermethodieken en een zorgvuldige aanpak bij introductie.

Voor SBNL was bovenstaand in 1996 een aanleiding om de verschillende bosbeheermethoden naast elkaar te zetten en ze te vergelijken op bedrijfsvoering, houtproductie- en natuurfunctie. Met deze bouwstenen heeft SBNL haar visie geconcretiseerd naar het bevorderen van natuurwaarden in bossen. Dit artikel is een samenvattende bewerking van deze bosbeheervisie.

Naast vlaktegwijs bosbeheer onderscheiden we sinds enige

tijd andere bosbeheermethoden: Pro Silva bosbeheer, geïntegreerd bosbeheer volgens de methode Sevenster/Klingen en natuurbosbeheer. Kenmerkend voor deze nieuwe bosbeheermethoden is het nastreven van een kleinschalige bosstructuur, in tegenstelling tot het traditionele vlaktegwijs bosbeheer.

Geïntegreerd bosbeheer is een breed begrip. Zij staat voor alle bosbeheermethoden waarbij meerdere functies worden gecombineerd, met name de functies productie en natuur. Pro Silva bosbeheer en naturgemäße Waldwirtschaft zijn uitvoerig beproefd in Duitsland en Zwitserland en zijn voorbeelden van dergelijke methoden. Zo ook de methode zoals die is ontwikkeld door met name Sevenster en uitgedragen door Klingen. Voor deze methode wordt in de praktijk veelal de term geïntegreerd bosbeheer gereserveerd. Om verwarring te voorkomen en zeker om de andere methoden niet tekort te doen, spreken we hier van methode Sevenster/Klingen.

De bosbeheermethoden vergeleken

Het grote verschil is de plaats van de natuur ten opzicht van de houtproductie (zie figuur 1). Bij Pro Silva bosbeheer dient de natuur ter bevordering van de houtproductie. Bij de methode

De Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied (SBNL) is een landelijke natuurbeschermingsorganisatie die natuurbeheer door particulieren bevordert. Door voorbeeldterreinbeheer, projecten, advisering en bemiddeling wordt natuurbeheer door boeren, berm- en wildbeheerders, bosbouwers en landgoedeigenaren gestimuleerd. De betrokkenheid van particuliere grondgebruikers staat garant voor deskundig en efficiënt natuurbeheer als betaalbaar alternatief naast beheer door natuurorganisaties.

Figuur 1: De plaats van de verschillende bosbeheermethoden op de schaal van houtproductie en natuur

Sevenster/Klingen mag de bevordering van natuur leiden tot vermindering van productiecapaciteit.

In tabel 1 staan de vier beheermethoden naast elkaar en worden ze aan de hand van een aantal kenmerken vergeleken.

Wat zijn nu precies de voordelen en nadelen van de verschillende methoden ten opzichte van elkaar? Hierna worden vergelijkingen gemaakt op grond van bedrijfsvoering, outproductiefunctie en natuurfunctie.

De bedrijfsvoering

Vaak zullen bij kleinschaliger beheermethoden dan vlaktegewijs beheer de kosten voor overhead zullen stijgen. Bovendien mag een kleiner oogstvolume worden verwacht en kan het werken op kleinere schaal hogere kosten met zich meebrengen. Toch zien

Sevenster/Klingen hun methode als investeringsarm. Weinig uitgaven voor verjonging en verzorging en een afnemende gevoeligheid voor calamiteiten. De hutoogst zou niet veel groter worden, maar op termijn zouden zwaardere bomen geoogst kunnen worden.

Hekhuis geeft naast voordelen ook nadelen aan. Het duurder of goedkoper worden van de bedrijfsvoering hangt af van een groot aantal factoren op het terrein van verjonging, verzorging en oogst.

Het ouder worden van het bos drukt de jaarlijkse verjongingskosten per hectare. Dergelijke kostenbesparingen die worden verkregen bij verjonging kunnen de eerder genoemde hogere kosten voor overhead en uitvoering van werkzaamheden op kleinere schaal, alsmede de verminderde opbrengsten door kleinere oogstvolumes, min of meer com-

pensereren.

De spontane verjonging zal de werkomstandigheden verslechteren met als resultaat hogere oogstkosten. Deze stijging kan worden opgevangen door een hogere vellingsleeftijd en dus een groter volume per boom. Een te verwachten nadeel is het kleiner en minder uniform worden van de aangeboden houtpartijen ten gevolge van schaalverkleining. Zowel Klingen als Hekhuis zien in langere omlopen een mogelijkheid om de te verwachten duurdere overhead te compenseren.

De bovengenoemde voor- en nadelen van een natuurlijker beheer van het Nederlandse bos gelden in grote lijnen zowel voor Pro Silva bosbeheer als voor de methode Sevenster/Klingen. Daarbij moet niet worden vergeten dat bij de laatste de mogelijke inlevering van productiecapaciteit

Tabel 1: Vergelijking van de besproken bosbeheermethoden. Het betreft de meest kenmerkende eigenschappen. De werkelijkheid is genuanceerder (bron: SBNL, 1998).

Vlaktegewijs Bosbeheer	Pro Silva Bosbeheer	Methode Sevenster/Klingen	Natuurbosbeheer
grootschalige bosstructuur	kleinschalige bosstructuur	kleinschalige bosstructuur	structuur behorend bij P.N.V.
houtproductie	natuur ten dienste van houtproductie	minstens 1/3 aandeel van houtproductievermogen	geen hutoogst
kaalkap	groepenkap/uitkap	groepenkap/uitkap	geen kap
systematische dunning	selectieve dunning	selectieve dunning en structuurdunning	variabele dichting ter verkrijging natuurbos
aanplant en zaaien	natuurlijke verjonging	natuurlijke verjonging en aanplant	natuurlijke verjonging
gelijkjarig bos opstandsgewijze benadering	ongelijkjarig bos	ongelijkjarig bos	ongelijkjarig bos
monocultures	individuele boom	individuele boom	ecosysteem
voorkeur productieve	gemengd bos vanuit bedrijfskundig oogpunt	gemengd bos vanuit ecologisch en bedrijfssoogpunt	potentieel natuurlijke vegetatie
	voorkeur inheemse boomsoorten	minstens 1/3 aandeel inheemse soorten	geen exoten

Open plekken en niet te grote kapvlakten zorgen voor afwisselende bosbeelden

teit ten bate van natuur extra zal drukken op de bedrijfsvoering. In de vergelijking van bedrijfsvoering neemt natuurbosbeheer een aparte plaats in. Deze methode heeft namelijk niet tot doel geldelijke opbrengsten te verkrijgen uit het bos. Dat betekent dat er geen opbrengsten uit houtoogst zijn. Uitgezonderd omvormingsbeheer zijn ook de beheerkosten lager vanwege het niets doen beheer. Wat overblijft zijn kosten voor toezicht, waterschapslasten en andere vaste lasten.

De houtproductiefunctie

Bij vlaktegewijs bosbeheer staat van oorsprong de productie centraal. Voor een optimale productie zijn exoten geïntroduceerd. Volgens Hekhuis zal vergeleken met vlaktegewijs bosbeheer het potentieel oogstvolume van kleinschaliger beheervormen enigszins afnemen. Door lagere risico's zal het reële oogstvolume toenemen. Een vermindering van de houtproductie bij kleinschaliger beheer is toe te schrijven aan dood hout, open plekken, boomsoortenkeuze, lan-

gere omlopen, lagere volkomenheidsgraad en een verder ongestoord laten verlopen van natuurlijke processen.

Bij natuurbosbeheer zal, afgezien van enige houtproductie tijdens de omvorming, geen hout geoogst worden.

Voor kleinschaliger beheermethoden zijn de gevolgen voor de houtkwaliteit in het algemeen nog niet bekend.

De natuurfunctie

Voor de één wordt natuurwaarde bepaald door de mate van menselijk ingrijpen. De natuurwaarde wordt dan hoger naarmate de mens minder ingrijpt en natuurlij-

ke processen ongestoord en spontaan plaatsvinden. Voor de ander hangt natuurwaarde samen met het voorkomen van zeldzame soorten of ecosystemen, of juist de veelheid van soorten die in een bos (kunnen) voorkomen, de biodiversiteit. De natuurwaarde wordt hoger naarmate meer planten- en diersoorten er een plaats in kunnen vinden.

Aan beide aspecten besteden we hierna aandacht. Aansluitend vergelijken we de verschillende bosbeheermethoden op hun natuurfunctie.

De biodiversiteit voor bos wordt bepaald door:

- variatie aan boomsoorten, met aan de groeiplaats aangepaste boomsoortenkeuze;
- variatie in leeftijdsfasen, inclusief oud bos, aftakelingsfase en dood hout;
- variatie in horizontale structuur (open-dicht);
- variatie in verticale structuur (gelaagdheid);
- geleidelijke overgangen van bos naar open ruimte, goed ontwikkelde zoom-mantelvegetaties.

SBNL vindt houtproductie legitiem voor het verkrijgen van inkomsten

Bosbeheer door particulieren

SBNL ziet een belangrijke meerwaarde voor (natuurgericht) bosbeheer door particulieren.

- Bij de particuliere boscijenaar staat doorgaans de instandhouding van het (familie-)bezit centraal. Eén van de pijlers waarop die instandhouding berust is exploitatie in de vorm van houtproductie. Houtproductie is namelijk doorgaans de voornaamste inkomstenbron die het bosbezit oplevert. De natuur- en landschapswaarden spelen in het beheer veelal een nog grotere rol dan de (noodzakelijke) houtproductie. Dit maakt van de particuliere boscijenaar een gemotiveerde en waardevolle partner in natuurbeheer.
- Aankoop en beheer van gronden door de overheid of natuurbeschermingsorganisaties is niet de meest efficiënte en goedkope oplossing. Er kunnen zich evenwel situaties voordoen waarbij dit wel voor de hand ligt. Over het algemeen kunnen dezelfde resultaten echter gerealiseerd worden, of zijn gerealiseerd, door de particuliere eigenaar, hetgeen de aankoopkosten bespaart.
- Integratie van natuurbevordering en bosexploitatie maakt natuurbeheer betaalbaarder. Dit kan op perceelsniveau middels verweving en/of scheiding. Bij verweving ligt het accent op kleinschalige ingrepen. Als voorbeeld van scheiding kunnen de bosranden als equivalent van de natuurlijke zoom- en mantelvegetatie dienen. In bosranden, in de vorm van een geleidelijke overgang van bos naar open terrein, komen de meeste planten- en diersoorten voor. In zo'n bosrand, die slechts een klein oppervlak beslaat, kan het beheer zich geheel richten op bevordering van natuur. In het overige deel van het bos kan op een meer of minder aan het boscijecosysteem aangepaste wijze houtproductie worden nagestreefd.
- De boscijenaar levert tevens niet-marktbare producten zoals landschap en CO₂-vastlegging en de bossen en landgoederen oefenen een aantrekkingskracht uit op recreatie en toerisme. Het bos levert de producten maar de particuliere eigenaar ontvangt hiervoor geen financiële vergoeding: de eigenaar zaait, de samenleving oogst.

Het streven naar integratie van bovenstaande aspecten in een willekeurige beheermethode, is hierna samenvattend gedefinieerd als *natuurgericht bosbeheer*.

Bij natuurbosbeheer zal de natuurfunctie optimaal vervuld worden in de zin van ongestoorde, spontane natuurlijke processen. Natuurwaarden in de zin van biodiversiteit hangen af van de groeiplaats. De invulling van natuurbosbeheer is mede afhankelijk van de inzichten van de beheerder. Zo bestaat er veel

onenigheid over de rol van bosbegrazing met min of meer gedomesticeerde dieren. Door begrazing, maar ook op andere wijze, kan bewust worden gestuurd in de ontwikkeling van het bos waarmee wel inbreuk gedaan wordt op de spontaniteit en ongestoordheid van processen.

Bosbeheer en SBNL

Particulier bosbeheer

De keuze van de particulier voor een bosbeheermethode is moeilijk. Centraal dienen de eigen

doelstellingen te staan. Hoe belangrijk is houtproductie voor de financiering van de bedrijfsvoering? Hoeveel waarde wordt gehecht aan de natuurfunctie? Hoeveel tijd kan en wil de eigenaar investeren in zijn beheer? Maar ook: wat zijn de groeiplaat-somstandigheden van het bezit (bodem, oppervlakte, houtsoorten)?

Opgemerkt dient te worden dat met uitzondering van vlaktege-wijs bosbeheer, de beheermethoden, hoewel ze stoelen op oudere methodieken, zich in Nederland in een beginfase bevinden. De argumenten die worden gebruikt ter ondersteuning van de beheermethoden en de gevolgen voor de bedrijfsvoering moeten in de praktijk vaak nog blijken.

Veel particuliere boscijenaars zijn zonder een adequate tegenprestatie niet bereid exploitatie ten bate van natuurbevordering achterwege te laten. Exploitatie is noodzakelijk om de lasten van het bosbezit te kunnen verlichten. De mate waarin exploitatie plaatsvindt kan variëren afhankelijk van diverse factoren. Bij het natuurgerichte bosbeheer zal de houtproductie niet noodzakelijkerwijs terug hoeven te lopen. Veel hangt daarbij echter af van factoren als bodemkwaliteit en het aanslaan van spontane verjonging. De gevolgen voor de houtkwaliteit zijn nog onzeker, alsmede de vraag of, en in welke mate, er nog steeds op de vraag van de houtmarkt kan en zal worden ingespeeld.

Gesteld mag worden dat naarmate het accent meer op natuur komt te liggen de houtproductie over het algemeen afneemt. De wijze en de schaal waarop natuurgericht bosbeheer wordt toegepast zal bepalend zijn voor de omvang van de productievermindering.

SBNL streeft naar een optimale mix tussen houtproductie.....

Hoewel SBNL het nut van regelgeving door de overheden niet in twijfel trekt vormt zij vaak onnodig een beperking in de beheervoering voor de particuliere eigenaar. SBNL streeft daarom op onderdelen naar aanpassing van de regelgeving. Een voorbeeld van negatieve regelgeving is een opgelegde verandering van de bestemming van particulier bosbezit in een gemeentelijk bestemmingsplan van multifunctioneel bos naar bos met accent natuur. De inspanningen van de particuliere boscijgenaar om zijn bezit meer natuurwaarde te geven worden daarmee genadeloos afgestraft.

Een ander probleem in de regelgeving vormen de waterschapslasten die door boscijgenaren moeten worden betaald. Deze belasting vormt soms een aanzienlijk onderdeel van de kosten voor bosbezit. Gezien het feit dat boscijgenaren in een aantal gevallen van grondwaterwinning en ontwatering nadeel ondervinden en gezien het feit dat het bos waterzuiverende en watervasthoudende eigenschappen heeft, zou

in plaats van een belasting een beloning op zijn plaats zijn en op zijn minst een nultarief moeten worden toegepast.

SBNL-visie op natuurgericht bosbeheer

SBNL kiest niet speciaal voor één van de genoemde beheermethoden. Binnen elke beheermethodiek zijn er voldoende mogelijkheden om te komen tot meer natuurwaarden.

Het voorgestane natuurgerichte bosbeheer kan worden toegepast in de verschillende beheermethoden. Sleutelwoorden bij een dergelijk natuurgericht bosbeheer zijn: kleinschalige bos-

structuur, variabele dunningen, houtoogst middels uitkap of groepenkap, langere omlopen, verantwoorde boomsoortenkeuze, gemengd bos, dood hout, spontane verjonging en open plekken.

SBNL plaatst de volgende kanttekeningen bij enkele aspecten bij het bosbeheer.

- Dood hout is een onderdeel van het natuurlijk boscysteem. De aanwezigheid ervan in het bos is dan ook gewenst. Het mag echter geen gevaar opleveren voor de gezondheid van het bos en derhalve de financiële basis die nodig is voor duurzaam bosbeheer niet ondergraven. Dit geldt zeker voor bossen waarin één of enkele (uitheemse) soorten het grootste aandeel vormen.
- Begrazing vormt een discussiepunt bij natuurlijk bosbeheer. In de regel is voor natuurlijke begrazing een groot boslandschap nodig, waar ook voldoende grazige terreinen bij betrokken zijn. In de meeste gevallen van bosbeheer is per

.....en natuurwaarde (Foto's: F. Roosendaal)

-
- manente begrazing door runderen en paarden geen optie.
  - Exoten zijn bij een groot deel van de voorstanders van meer natuurgericht bosbeheer niet gewenst of worden slechts in beperkte mate gedoogd. Exoten kunnen voor de houtproductie een welkome aanvulling vormen op de inheemse soorten en zijn voor veel boseigenaren belangrijk. Uitheemse boomsoorten kunnen heel goed deel uitmaken van een natuurgericht bosbeheer, vooral gemengd met inheemse boomsoorten.
  - Een belangrijk onderdeel van het bosecosysteem wordt gevormd door zoom en mantel op de natuurlijke overgang van open ruimte naar bos. Zoom- en mantelvegetatie zijn van

groot belang voor de flora en fauna van het bos. Juist dit deel van het bos ontbreekt meestal in cultuurbossen of is onvoldoende ontwikkeld. Er is sprake van onnatuurlijk scherpe grenzen met de omgeving in plaats van een geleidelijke overgang.

SBNL richt zich niet op pure houtproductie noch op pure 'natuurproductie'. Vlaktegwijs bosbeheer en natuurbosbeheer zullen in de praktijk dan ook niet vaak door SBNL worden uitgevoerd. Zij staat een bosbeheer voor waarbij het behoud en de ontwikkeling van natuurwaarden van belang zijn, mits dat financieel gedragen kan worden. Het op grote schaal stimuleren van natuur waarop geen menselijke in-

vloeden worden uitgeoefend is naar de mening van SBNL in het dichtbevolkte Nederland niet realistisch. Ingrijpen door de mens moet niet in de taboesfeer komen te liggen. SBNL richt zich bij het bevorderen van natuur in bossen niet op het bereiken van een situatie waarin de natuur haar eigen gang gaat. De potentieel natuurlijke vegetatie is daarom geen doel op zich maar wordt wel als leidraad bij het beheer gehanteerd.

Het bosbeheer dat SBNL voorstaat is een vorm van geïntegreerd bosbeheer waarvan de invulling per geval zal verschillen. Het bosbeheer zal bestaan uit een, op de omstandigheden toegesneden, optimale mix van houtproductie en natuur.